

Національна академія наук України

Інститут мовознавства ім. О.О.Потебні

Українське бюро лінгвістичних експертиз НАН України

Мовні права в сучасному світі

Збірник наукових праць

Ужгород – 2014

Статус мови і мовний ландшафт
(на матеріалі кримськотатарської мови)

Сучасні лінгвісти вбачають у дослідженні мовного ландшафту (далі МЛ) нові підходи до вивчення багатомовності, особливо щодо міноритарних мов³³¹. У пошуках загроженої мови у мовному ландшафті Криму було зібрано корпус знаків мовного ландшафту, що містять написи кримськотатарською мовою окремо або в супроводі (не завжди перекладі) російської та української мов. Зібраний матеріал мовного ландшафту демонструє різні складові ідентичності кримських татар (мовну, релігійну, графічну, соціальну, національну тощо). Теорія мовного ландшафту є надзвичайно популярною течією у соціолінгвістиці сьогодні, до розробки її методології причетні Р. Ландрі, Р. Бурі³³², подружжя Сколлонів³³³, Д. Гортер³³⁴, Е. Шогамі³³⁵. Мовний ландшафт України досліджують Л. Біланюк³³⁶, А. Павленко³³⁷, здебільшого в

³³¹ Gorter D., Marten H. F., Van Mensel L. (eds.) *Minority Languages in the Linguistic Landscape*. – Hampshire: Palgrave Macmillan, 2012; Aronin L., Laoire M. O. The material culture of multilingualism: Moving beyond the linguistic landscape // *International Journal of Multilingualism*. – 2013. – № 10(3). – P. 225–235.

³³² Landry R., Bourhis R. Y. Linguistic landscape and ethnolinguistic vitality: An empirical study // *Journal of Language and Social Psychology*. – 1997. – № 16:1. – P. 23–49.

³³³ Scollon R. Scollon S. W. *Discourses in place: Languages in the material world*. – London: Routledge, 2003.

³³⁴ Gorter D. (ed.) *Linguistic Landscape: New Approach to Multilingualism*. Clevedon/Buffalo/Toronto: Multilingual Matters Ltd., 2006.

³³⁵ Shohamy E., Ben-Rafael E., Barni M. (eds.). *Linguistic Landscape in the City*. – Bristol, UK: Multilingual Matters, 2010; Shohamy E., Gorter D. (eds.). *Linguistic Landscape: Expanding the Scenery*. – New York/London: Routledge, 2008.

³³⁶ Bilaniuk L. *Contested tongues: Language politics and cultural correction in Ukraine*. – Ithaca, London: Cornell University Press, 2005; Bilaniuk L., Melnyk S. A tense and shifting balance: Bilingualism and education in Ukraine // *International journal of bilingual education and bilingualism*. – 2008. – № 11 (3-4). – P. 340-372.

³³⁷ Pavlenko A. Language conflict in post-Soviet linguistic landscapes // *Journal of Slavic Linguistics*. – 2009. – № 17 (1-2). – P. 247-274; Pavlenko A. Linguistic landscape of Kyiv, Ukraine: A diachronic study / *Linguistic Landscape in the City*. – Bristol: Multilingual Matters, 2010. – P. 133-150; Pavlenko A.

контексті українсько-російської двомовності та наслідків глобалізації. Запропонований у цій статті матеріал є першим дослідженням кримського мовного ландшафту, в якому нас цікавлять насамперед особливості візуальної присутності кримськотатарської мови в публічній сфері Криму. Унікальність кримської ситуації в тому, що хоча державною мовою на всій території України, в тому числі й у Криму, є українська, домінуюча мова в автономії – російська. У боротьбі державної та домінуючої мов міноритарна кримськотатарська мова у МЛ Криму відіграє роль маркера ідентичності, займаючи свій сегмент у мовному та етнічному просторі регіону. Імовірно, це одна з причин спорадичної присутності кримськотатарської мови поряд з російською чи українською у публічних місцях. Українсько-російська двомовність³³⁸ у Криму ускладнена й тим, що носії кримськотатарської ідентичності здебільшого білінгви, українська та російська мови не становлять для них комунікативної перешкоди, тоді як слов'янське населення півострова не говорить кримськотатарською мовою і не розуміє її³³⁹.

Мовний ландшафт регіону не лише відображає мовну політику регіону, але й впливає на неї³⁴⁰. В Автономній Республіці Крим російська, українська і кримськотатарська мови співіснують у публічній сфері: українська мова державна, російську визнано офіційною, кримськотатарська є мовою діловодства. Для порівняння: українську мову вважають рідною 10,1% населення АР Крим, російську мову вважа-

Transgression as the norm: Russian in linguistic landscape of Kyiv, Ukraine / Minority Languages in the Linguistic Landscape. – Hampshire: Palgrave Macmillan, 2012. – P. 36-56.

³³⁸ Детальніше див. *Taranenko O.* Ukrainian and Russian in contact: Attraction and estrangement // *International Journal of the Sociology of Language*. – 2007. – № 183. – P. 119-140; Труб В.М. Явище “суржику” як форма просторіччя в ситуації двомовності // *Мовознавство*. – 2000. – № 1. – С. 46-58.

³³⁹ Аналітичний звіт. Кримський соціум: лінії поділу та перспективи консолідації // *Національна безпека і оборона*. – № 5 (109). – С. 2-72. http://www.uceps.org/ukr/files/category_journal/NSD109_ukr.pdf; *Богомолов О., Данилов С., Семиволос І., Яворська Г.* Ісламська ідентичність в Україні. – К.: АМЕС, 2005; *Прибыткова, И.* Влияние института гражданства на процессы возвращения и обустройства ранее депортированных народов в Крыму. – К.: ВАІТЕ, 1997.

³⁴⁰ *Puzey G.* Two-way traffic: How linguistic landscapes reflect and influence the politics of language / *Minority Languages in the Linguistic Landscape*. – Hampshire: Palgrave Macmillan, 2012. – P. 127-147.

ють рідною 77,0% населення, кримськотатарську – 11,4%³⁴¹. Саме російська мова продовжує виконувати весь спектр соціальних функцій у Криму: нею спілкуються вдома, у школі, ЗМІ, наукових, державних установах. Українську мову застосовують здебільшого як офіційну мову та мову освіти. Кримськотатарська мова поширена в сім'ях та ЗМІ. Слід відзначити незадоволеність і стурбованість представників найбільших етнічних груп відсутністю державного статусу у кримськотатарської та російської мов, обмеженістю функціонування державної мови³⁴².

Зміни у статусі кримськотатарської мови найкраще простежуються в хронологічній динаміці. Конституція Криму 1992 р. надавала офіційного статусу 3 мовам – українській, російській і кримськотатарській: «Официальным языком и языком делопроизводства является русский язык. Государственными языками в Республике Крым являются крымскотатарский, русский и украинский языки» (Конституція АР Крим 1992, ст. 6). 1995 р. цю конституцію було скасовано, 1998 р. прийнято нову, де сказано, що конституція гарантує функціонування російської і кримськотатарської мов: «Конституція АР Крим, нормативно-правові акти ВР АР Крим публікуються державною мовою, а також російською та кримськотатарською мовами» (ст. 4.2); «В АР Крим поряд з державною мовою забезпечується функціонування і розвиток, використання і захист російської, кримськотатарської, а також мов інших національностей» (ст. 10.1); «В АР Крим громадянам гарантується право виховання рідною мовою в дитячих дошкільних установах, вивчення рідної мови, навчання рідною мовою в навчальних закладах...» (ст. 10.3); «... офіційні документи, що засвідчують статус громадянина, – паспорт, трудова книжка, документи про освіту, свідоцтво про народження, про шлюб та інші – виконуються українською і російською мовами, а за клопотанням громадянина – і кримськотатарською мовою» (ст. 11).

Кримськотатарська мова перебуває під захистом Європейської хартії регіональних мов та мов національних меншин, яку Україна ратифікувала 2003 року. У Міністерстві освіти автономії працює сектор

³⁴¹ Тут і далі дані Державного комітету статистики України <http://www.ukrcensus.gov.ua/results/general/language/crimea/>

³⁴² *Яременко О.О., Ганюков О.А.* Соціальні орієнтири, запити та інтереси кримськотатарської молоді: Аналітичний звіт. – К.: Державний інститут проблем сім'ї та молоді, 2003. – С. 86-87.

освіти кримськотатарською мовою, якому підпорядковані навчальні заклади, де навчання ведеться цією мовою. Таким чином, місцеве законодавство, безперечно, впливає і частково моделює власне мовний ландшафт Криму в цілому та присутність у ньому кримськотатарської мови зокрема. Хоча мовний ландшафт може відрізнитися від мовної політики регіону (як це показує наш подальший матеріал).

У запропонованому дослідженні зібрано дані з різних районів Криму, здебільшого це міста і містечка, такі як Ялта й Алушта на південному березі Криму, де проживає дуже незначна кількість кримських татар, відповідно 1,3% та 5,9%; Сімферополь, Бахчисарай, Білогірськ у центральній частині півострова з 22%, 21% та 29% кримськотатарського населення відповідно; і Євпаторія та Судак по 17%. Збираючи польовий матеріал МЛ, ми намагалися обрати ту методику, яка дозволила б показати присутність міноритарної мови, адже написи кримськотатарською мовою локалізовані в невинуватих місцях. Серед десятків написів російською, українською, англійською мовами на центральних вулицях Сімферополя можна зустріти одну-дві вивіски кримськотатарською. Тому звичайний підрахунок, скільки знаків на тій чи іншій вулиці, дає дуже бідну картину. Отже, дислокація написів, пов'язаних з кримськотатарською мовою й культурою, – це місця, важливі для кримських татар, туристичні об'єкти (ресторани національної кухні, місця, пов'язані з кримськотатарською історією), місця компактного проживання (т. зв. *topluyashağan qasaba* «селища компактного проживання») та окремі державні установи. У туристичних об'єктах та державних установах адресатами знака є носії різних мов, проте ефект мовного впливу не однаковий: для носія мови це інформація, зміст повідомлення, тоді як для носія іншої мови це ознака мовного розмаїття. Тому при аналізі одиниць МЛ важливими є такі показники: 1) місце розташування знака – центр міста чи околиця, 2) офіційна чи приватна вивіска, 3) яке місце на знакові займає кримськотатарський напис – центр повідомлення чи периферія, 4) що в повідомленні перекладається, а що залишається без перекладу.

Всього наш корпус налічує 105 знаків МЛ у різних регіонах Криму, 46% з яких є одномовними написами кримськотатарською мовою, 54% – багатомовні. За жанровою ознакою знаки МЛ можна поділити на такі групи: інформаційні вивіски, назви закладів, розклади, графіки роботи, меморіальні написи, рекламні та комерційні вивіски. Вони представляють такі мовні функції: символічну, інформаційну (функції

МЛ, виділені Ландрі й Бурі³⁴³), фольклорну та міфологічну (функції, виокремлені Д. Гіксом³⁴⁴).

Найбільше одномовних кримськотатарських знаків було зафіксовано у приватному секторі (60%). До об'єктів МЛ з одномовними кримськотатарськими написами належать: крамниці (*тыюян* «магазин», *хош кельдинъиз* «ласкаво просимо»), графіті в селищах компактного проживання (*Меним ватаным – Къырым* «Крим – моя батьківщина»), надгробки на цвинтарях як найбільш приватні місця, де немає потреби перекладати або пояснювати щось іншими мовами (*Мени дувадан унутманъ* «Не забудьте мене пом'янути»), окремі недержавні організації (*Qirimtatar qadın-qızlar birligi* «Спілка кримськотатарського жіноцтва»), стрічки випускників кримськотатарських шкіл (*mezun* «випускник») і т. ін. Офіційні написи кримськотатарською мовою в публічних місцях (40%) стосуються кримськотатарських організацій або подій (*Bütüdünya qirimtatar kongresi* «Світовий конгрес кримських татар», *койдешилер корюшюви* «зустріч односельців», офіційні привітання, оголошення про мусульманські та громадські свята на бігбордах, наприклад, *Къурбан байрамынъыз хайырлы олсун* «Вітаємо вас зі святом Курбан-байраму», *Hıdırlez Байрамына буюрынъыз! Майыс 7 куню 10.00-19.00 Сімферополь-Бахчасарай КРЦ «Шахерезада» меденій-эглендже меркези. Сизлерни оюнлар, эстрада йырлары, спорт ярышлары ве миллий емек софралары беклей «Хидирлез. Просимо вас на свято 7 травня 10.00-19.00 Сімферополь-Бахчисарай КРЦ «Шахерезада». На вас чекають танці, естрадні пісні, спортивні змагання та національні страви»; *Aq-mecit qasabası 20 yaşında* «Передмістю Ак-Мечеть 20 років» тощо), назви вулиць, мечетей, (*Sarı suv câmii. Yapılış tarihi 1995* «Мечеть Сари-сув. Зведена 1995 року»), інформаційні таблички в мечетях (*Abdesthane* «приміщення для обряду умивання перед молитвою»), розклади занять та оголошення у кримськотатарських школах (*україн тили ве эдебияты одасы / кабинет мудири Уманская И.Н.* «кімната української мови та літератури / керівник кабінету — Уманська І.М.»; *сыныфларнынъ ерлешюви III киириш «розташування класів III під'їзд»*), на кафедрах кримськотатарської*

³⁴³ Landry R., Bourhis R. Y. Op.cit.

³⁴⁴ Hicks D. Scotland's linguistic landscape: the lack of policy and planning with Scotland's place-names and signage. – Department of Celtic and Scottish Studies, University of Edinburgh, 2002. <http://www.arts.ed.ac.uk/celtic/poileasaidh/hicksseminar.html>

мови в університетах (Таврійський національний університет ім. В. І. Вернадського та Кримський інженерно-педагогічний університет) – *Къырымтатар ве тюрк филологиясы факультети* «Факультет кримськотатарської і турецької філології»; *дерслер джедвели* «розклад занять», оголошення у кримськотатарській бібліотеці (*Анатилимизде лаф этинъиз* «говоріть нашою рідною мовою»).

Одномовні кримськотатарські написи трапляються несистематично, наприклад, назва вулиці може бути відображена як на одномовному, так і на двомовному знаку, наприклад *Мелевше сокъагъы*/улиця Фиалковая/ул. Мелевше.

Слід окремо сказати про мовний стандарт об'єктів МЛ. У приватних та офіційних знаках МЛ відомі непоодинокі випадки непослідовного застосування граматичних норм кримськотатарської мови, порушень правил транслітерації з кирилиці на латинку, неправомірного використання форм, які відображають розмовну практику, що склалася під впливом російської вимови та написання тощо. Бажання мати вивіску своєю мовою деколи перевищує мовну компетенцію власника знака, що в умовах кримськотатарсько-російської двомовності є досить типовим явищем³⁴⁵. Найбільш характерні порушення норм кримськотатарської мови в мовному ландшафті АР Крим такі: субнормативне утворення ізафету без чергування приголосного у фіналі *Амет-хан Султан сокъакъы* замість *Амет-хан Султан сокъагъы* «вулиця Амет-хана Султана», неточна транслітерація латиноалфавітного запису *Qirimtatar halkin* замість *Qirimtatar halqin* «кримськотатарського народу (Gen)».

Дво- і тримовних знаків сумарно більше, ніж одномовних. Це віддзеркалює мовну ситуацію в Криму, для якої характерні явища дво- чи навіть тримовності значної кількості населення. Більшість дво- та тримовних знаків знаходяться у публічному секторі (подібний випадок описаний Сильвією Дал Негро на прикладі МЛ італійсько-німецького пограниччя³⁴⁶).

³⁴⁵ Див. *Эмирова А. Языковая компетенция крымских татар / Эмирова, А. Избранные научные работы. – Симферополь: Крымчпедгиз, 2008. – С. 196-199; Изидинова. С. Современное состояние и проблемы изучения крымскотатарского языка // МАИЭТ. – Вып. 3. – Симферополь, 1993. – С. 201-205.*

³⁴⁶ *Dal Negro S. Local Policy Modeling the Linguistic Landscape / Linguistic Landscape: Expanding the Scenery. – New York/London: Routledge, 2008. – P. 206-218.*

Двомовні написи (всього 35,2%, з них 81% офіційних та 19% приватних; російсько-кримськотатарських – 54%; українсько-кримськотатарських – 46%) представлені табличками на окремих історично та політично важливих для кримських татар місцях (наприклад, *Gezlev 1552 devlet Giray hanin Gezlev Cuma Han Camii serifidir* / Гезлев Евпатория 1552 мечеть Джума Хан Джами основана Девлет Гирей ханом; Бахчисарайський державний історико-культурний заповідник / *Bağçasaray devlet tarihiy-medeniy qorumasi; Qirimtatar milliy meclisi* / Меджліс кримськотатарського народу). Ці елементи МЛ встановлюються за рішенням або дозволом органів місцевої влади. Двомовні написи мають меморіали (гранітна брила у сквері м. Сімферополя містить двомовний кримськотатарсько-російський напис *Bu yerde qirimtatarlar uzerinden yapılagan vahsiylik qurbanlarına eykel tiklenecек* / На этом месте будет воздвигнут памятник жертвам геноцида над крымскими татарами; пам'ятник П. Григоренку має двомовний українсько-кримськотатарський напис *Петро Григоренко 1908–1987 Гуманісту, правозахиснику, вірному другу кримськотатарського народу / Büyük insan, Qirimtatar halkin samimi dostu Petro Grigorenko*), окремі магазини («*Terciman*» *kitap evi* / дом книги; *Къануларны къапатынъ!* / *Закривайте двері!*), деякі ресторани національної кухні та меню окремих закладів (переважно лише назви традиційних страв *yufaq aş, cevizli aş, yantiq, Bağçasara qavesi, çol çay* з перекладом і без нього), інформаційні повідомлення в окремих державних установах (*18 mayis – qirimtatar halqiniñ matem kunü* / 18 травня – день пам'яті жертв геноциду кримськотатарського народу; *Урьметли окъуйыджылар! Окъув зальна киргенде телефонларныъзыны сѣндюринъиз* / *Уважаемые читатели! При входе в читальный зал отключайте мобильные телефоны; тютон ичмек ичюн ер* / место для курения), вивіски у культурних центрах (*medeniyet merkeziy* / культурный центр), інформаційні стенди деяких комерційних банків, розташованих у місцях компактного проживання кримських татар (*бильдирюв* / інформація; *илянлар* / объявление; *Ремонт цієї будівлі здійснено за підтримки Ісламського банку розвитку / Binaniñ tamiri Islam inkişaf banki yardimnen yapıldı*), назви кримськотатарських шкіл (*Судакъ шеэри къырымтатар тилинде окъуткъан I-III басамакълы 3-нджи орта умумтасиль мектеби* / *Третя судакська середня загальноосвітня школа з кримськотатарською мовою навчання*), рекламні щити (*свежее мясо говядина баранина курица* / *элял эт*) і т. ін. Окремий розряд складають двомовні кримськотатарсько-арабські написи, що належать до у релігійної сфери, в якій

арабська мова має сакрально-обрядове значення: вона використується в молитвах і оздобленні мечетей та надгробків на цвинтарях.

Окремо слід сказати про двомовні назви багатьох населених пунктів Криму. Подвійні (історичні та колоніальні) назви багатьох населених пунктів Криму вказують на постколоніальну природу компонентів кримського МЛ. Одним зі складників сучасного перерозподілу етнічного простору Криму є вимога кримських татар повернути історичну топонімію. У мовному ландшафті як наслідок боротьби за утвердження етнічної присутності спостерігаємо подвійні назви в багатьох населених пунктів, наприклад: *Aqmescit / Сімферополь*, *Aqyar / Севастополь*, *Qarasubazar / Білогірськ* тощо. Це знаходить відображення на географічних картах. Деякі населені пункти мають по дві назви: одна офіційна українська або російська, інша — традиційна кримськотатарська. Такий вияв етнічної присутності є важливим психологічним чинником у збереженні національної ідентичності.

Тримовні написи (вони становлять 18,8% від загального корпусу, з них 90% офіційних, 10% приватних) фігурують на офіційних знаках урядових установ та на бланках їх документів (*Къырым Мухтар Джумхуриетининъ Юкъары Радасы / Верховна Рада Автономної Республіки Крим / Верховная Рада Автономной Республики Крым; Україна Рада Міністрів Автономної Республіки Крим Міністерство у справах молоді, сім'ї та гендерної політики / Украина Совет Министров Автономной Республики Крым Министерство по делам молодежи, семьи и гендерной политики/Украина Къырым Мухтар Джумхуриети Вазирлер Шурасы Яшлыкъ, аиле ве гендер сиясети ишлери боюнджа назирлиги; ильмий-методик болуги / науково-методичний відділ / научно-методический отдел*), оскільки українська, російська та кримськотатарська мови офіційно є мовами діловодства. Під цим впливом тримовні написи подеколи трапляються на приватних знаках МЛ: у рекламі, вивісках кафе, крамниць тощо (*чалышкъан вакъты / час роботи / часы работы; biz açıldıq / мы открылись / ми відчинились*).

Присутність кримськотатарської мови на офіційних знаках МЛ відображає ставлення влади до цієї меншини, її визнання та соціальний і політичний інтерес до цієї етнічної групи. Присутність кримськотатарської мови в приватному секторі вказує на зв'язок з колективною ідентичністю, важливою для власника цього знака. Носіям кримськотатарської мови її наявність на офіційних та приватних вивісках дає відчуття психологічного комфорту, представникам інших етнічних

спільнот — усвідомлення мовного та етнічного розмаїття краю. Така спрямованість багатомовних знаків на різні мовні аудиторії часом призводить до відмінностей у перекладі повідомлень на багатомовних знаках. У цьому стосунку слід навести приклад тримовної вивіски в одному з ресторанів Сімферополя «Divan», яка містить кілька багатомовних повідомлень: вгорі кримськотатарською *hoş keldiñiz*, російською *добро пожаловать* та українською *ласкаво просимо*, у центрі латиноалфавітний напис назви закладу *Divan*, внизу — двомовний кримськотатарсько-російський напис *Qırım aşları* «кримські страви» та *крымская национальная кухня*. У нижньому правому куті одномовний латиноалфавітний напис «Helâl»³⁴⁷ апелює до мусульманського споживача, а отже не потребує перекладу.

Значна частина російських та українських знаків МЛ Криму присвячена Другій світовій війні, що більше відома як Велика Вітчизняна війна, і є важливим складником колективної ідентичності населення автономії. У кожній кримськотатарській школі, за зразком інших кримських шкіл, центральна частина простору школи присвячена поряд із державною символікою фотовиставкам героїв війни, на центральній ринковій площі Сімферополя розміщено великий тримовний плакат і меморіальна табличка із зображенням героя війни Амет-Хан Султана з загальноприйнятою символікою цієї війни, ім'ям якого й названа площа (*Амет-Хан Султан 90 Ватаннынъ шанлы шаини / Вітчизни славний сокіл / Родиниы славный сокол; Майдан названо ім'ям двічі Героя Радянського Союзу Амет-Хан Султана заслуженого льотчика випробувача / Площадъ названа именем дважды Героя Советского Союза Амет-Хан Султана заслуженого лётчика-испытателя / Бу мейдангъа Советлер Бирлигининъ эки дефа Къараманы нам къазангъан учуджы-сынавджы Амет-Хан Султаннынъ ады берильди*). Цей елемент МЛ мав би демонструвати причетність кримських татар до колективної ідентичності інших етнічних груп півострова. Хоча кримські татари негативно ставляться до радянського минулого, проте шанують героїв цього минулого.

Однією з особливостей присутності кримськотатарської мови в МЛ Криму є використання різних графічних систем — кирилиці, латинки й арабської графіки. Це типове явище для багатьох пострадянських

³⁴⁷ Helâl, араб. «чистий, дозволений» про їжу, переважно м'ясо, дозволене шаріатом для споживання.

тюркомовних суспільств³⁴⁸. Ті мови, які переживали реформу алфавіту, тривалий час паралельно вживають різні графічні системи. Кримські татари за останні 100 років тричі переживали графічну реформу³⁴⁹. Як відзначають Р. Ландрі й Р. Бурі, якщо в офіційних та не-офіційних написах вживання мови (мов) однаково, то такий мовний ландшафт узгоджений із суспільним станом, якщо вживання мови (мов) значно відрізняється, то МЛ вказує на соціальну дисгармонію³⁵⁰. До 1929 р. у Криму вживалося адаптоване арабське письмо, з 1929 р., наслідуючи вдалу турецьку мовну реформу, усі тюркські народи колишнього СРСР перейшли на латинку, а після 1938 р., коли реформи було згорнуто, єдиним письмом до 1990-х залишалася кирилиця на основі російської графіки, якою кримські татари користуються й до сьогодні. У квітні 1992 р. у Сімферополі відбулася міжнародна наукова конференція, присвячена проблемам переходу на латинську графіку. Новий алфавіт для кримськотатарської мови був розроблений і ухвалений у вересні того ж року, а в 1997 р. затверджений Верховною Радою Криму. Проте остаточний перехід від кирилиці на латинку досі не відбувся. Латиничне кримськотатарське письмо частіше зустрічається в Інтернеті, воно набуло певного поширення серед молоді, однак більшість навчальних посібників, шкільної, художньої літератури видається кирилицею, що сповільнює перехід на латиничну графіку. Арабська графіка не має сьогодні широкого вжитку, вона використовується радше із символічною (іноді декоративною) метою або як релігійний атрибут.

³⁴⁸ Sadikhova F., Abadi M. Where's the Azeri? Trends among store signs in Baku // Azerbaijan international. – 2000. – 8 (1). – P. 38–39. http://azer.com/aiweb/categories/magazine/81_folder/81_articles/81_storenames.html;

Sharifov O. The Uzbek language exists in two graphic forms simultaneously and neither seems capable of ousting the other. – April 28, 2007. <http://enews.ferghana.ru/article.php?id=1954>;

Csató, É. Á., Brendemoen B., Johanson L., Römer C., Stein H. The Linguistic Landscape of Istanbul in the Seventeenth Century / The Urban Mind: Cultural and Environmental Dynamics. – Uppsala University, 2010. – P. 415–439.

³⁴⁹ Róna-Tas A. Turkic Writing Systems / The Turkic Languages. – London/New York: Routledge, 1998. – P. 135–137; Berta A. West Kipchak languages / The Turkic Languages. – London/New York: Routledge, 1998. – P. 304.

³⁵⁰ Landry R., Bourhis R. Y. Op. cit., – P. 27.

Приклад Криму показує, як за допомогою своїх мов росіяни, українці та кримські татари вибудовують свою ідентичність та визначають приналежність публічного простору, який вони поділяють між собою.

Дослідження МЛ Криму відкриває нові можливості вивчення багатомовності, виявляє нові аспекти функціонування мови в візуальному просторі. Об'єктом дослідження стали одномовні, двомовні та тримовні написи з кримськотатарською мовою. Кримськотатарська мова сьогодні присутня на багатомовних вивісках державних установ, на вивісках громадських, політичних організацій, що апелюють саме до кримських татар (Кримськотатарський театр, бібліотека, регіональні меджліси тощо), вивіски на крамницях, ресторанах, власниками яких є кримські татари. Одномовні написи кримськотатарською мовою переважають у місцях релігійного та обрядового значення (мечеті, цвинтарі) та в освітніх закладах з кримськотатарською мовою навчання. Зазвичай кримськотатарські назви отримують нові поселення компактного проживання кримських татар, наприклад, Хошкельди, Ак-Мечеть (передмістя Сімферополя) та окремі вулиці, на яких проживають кримські татари: *Чименлик сокъагъы*, *Къантар сокъагъы*, *Достлукъ сокъагъы*. Кримськотатарські одномовні написи переважають у приватному секторі, тоді як двомовні та тримовні написи поширені і на приватних, і на офіційних об'єктах МЛ.